

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 4, Sayı 9, Temmuz 2017, ss. 105-133.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 4, Issue 9, July 2017, pp. 105-133.

ISSN 2148-5704

DOI Number: 10.17822/omad.2017.68

Geliş Tarihi/Received: 15.02.2017 Kabul Tarihi/Accepted: 28.06.2017

VAN MÜZESİNDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ SİLAHLARINDAN ÖRNEKLER*

The Examples of Guns from Ottoman Period in the Van Museum

Hacer ARSLAN KALAY**

Özet: Van Gölü Havzası'nda, gölün doğusunda yer alan Van ili, coğrafi ve stratejik önemi nedeniyle tarih boyunca önemli yerleşmelere sahne olmuştur. İl, bu özelliğini XII. yüzyıldan itibaren Türk döneminde de sürdürmüştür. Türk kültür ve sanatını yansıtan birçok mimari ve etnografik esere sahip olmuştur. XX. yüzyılda bölgede meydana gelen isyan ve işgaller sırasında tarihi yapıların büyük ölçüde tahrip olmasına karşın, kültürel mirastan taşınabilir olanlarının önemli bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Urartu dönemi eserleri ile birlikte Türk dönemi eserlerinin de bulunduğu Van Müzesi, bünyesinde bulundurduğu 40.000 parça eserle bölgenin önemli taşınabilir kültürel miras merkezlerinden biri konumundadır. Bu çalışmada; Van Müzesinde yer alan XVIII-XIX. yüzyıl Osmanlı dönemine ait silahlardan 14 eser form, malzeme, teknik ve süsleme boyutu ile incelenerek tanımlanmıştır. Benzer özellikteki örneklerle karşılaştırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük yeri olan askerî kültür içinde yer alan silahlar sahip oldukları süsleme ve form açılarından dönemin eşsiz sanat anlayışını yansıtmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Van Müzesi, Osmanlı Dönemi Silahları, Savunma Araçları, Süsleme

Abstract: Because of its geographical and strategic importance, Van province, located in the Van Lake Basin, east of the lake has been the scene of important settlements throughout history. The province retained this characteristic in the Turkish period from the 12th century; it has many architectural and ethnographic elements reflecting Turkish culture and art. Although a large scale historic structure was destroyed during the rebellion and occupation of the region in the 20th century, a considerable part of the cultural heritage survived. The Van Museum, where the works of Urartu period and Turkish period works are displayed, is one of the important portable cultural heritage centers of the region with its 40.000 pieces in it. In this study; 14 pieces of art, actually cutting tools from the 18th and 19th century Ottoman displayed at Van Museum were defined by the form, material, technique and ornament size. Similar features were compared with the other examples. The Guns which had a great place in the military culture of the Ottoman Empire, reflect the unique art of the period with their ornamentation and form.

Key Words: Van Museum, Guns of Ottoman, Material of War, Ornament

1. Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun altı asır devam eden varlığı çeşitli yönleri ile ele alınarak birçok eser yazılmıştır. Askerî kültürün de işlendiği bu eserlerde 1299-1915 tarihleri arasındaki zaferler, yenilgiler ve bunlara bağlı olarak Askerî Teşkilat, Ordu ve Donanma, Lojistik, Taktik ve Strateji konularına da yer verilmiştir. Fakat askerî kültürün en önemli unsurlarından olan silahlar konusuna ise, bir yanda çok eski bir silah kültürümüz bulunmasına rağmen bazen çok az, bazen de hiç değinilmemiştir.¹

* Bu çalışma Burhanettin Güneş danışmanlığında, Hacer Arslan Kalay tarafından yapılan "Van Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Silahları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** (Yrd. Doç. Dr.), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Seyahat İşletmeciliği Bölümü, Van/Türkiye, e-mail: hakerkalay@yyu.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-42-03-8352

¹ Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1993, s. 1.

Varolma ve yaşayış çerçevesinde insan, başlangıcından itibaren birçok ihtiyaçla birlikte yeni doyumlar oluşturmuş ve bu çerçevede yaşamını daha uygar düzeye çıkarmıştır. Zamanla insan ihtiyaçları değişerek gelişmiştir. Ortaya çıkan bu yeni ihtiyaçlar doğrultusunda da önlemler alınarak hayat belli bir düzene oturtulmuştur. Barınma ve yeme-içme ihtiyacı ile başlayan liste kendini gerçekleştirilmeye kadar gitmektedir. Bu dönemler ve çözümler doğrultusunda insanlar ihtiyaç karşılama öncelikle fizyolojik ihtiyaçlarını gidermek için avcılık yaptığından ilk silahlardan birisi olan ok ve yay bu amaçla ortaya çıkmış olmalıdır. Sonraları yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte insanlar arasında fikir ayrılıkları başlamış ve bunun sonucunda insanlar birbirleriyle savaşmışlardır. Bu bağlamda silahlarda da çeşitlilik ve gelişmeler meydana gelmiştir. Silahlar hem savunma hem de saldırma anlamında bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içinde gelişerek kesici silahlar yerini ateşli silahlara bırakmıştır.

Etnografik eserler geçmiş kültürlerin izlerini gelecek dönemlere aktarmada, yazılı kaynaklar kadar önemli bir iletişim aracı olmuştur. Silahlar da etnografik eserler arasında yer alarak yapıldıkları dönemin sanatına ve askerî durumuna ışık tuttuklarından dolayı önemli bir belge niteliğindedirler. Erken dönemde savunma için yapılan silahlar zaman içinde hem kullanım amacı hem de yapım tekniği olarak değişime uğramış, içlerinde tezyinatlı olanlar üstün bir sanat eseri olarak değerlendirilmişlerdir. Araştırmanın amacı etnografik eserler arasında yer alan silahların Osmanlı dönemindeki gelişimleri, yapım teknikleri ve süslemeleri açısından sanat eserleri içerisindeki yerinin ve öneminin belirtilmesinin yanı sıra Van Müzesinde yer alan Osmanlı Dönemi silahlarının bir kısmını tanıtarak bunların kültürel miras içerisindeki yerini ve sanatsal boyutunu ortaya koymaya çalışmaktır. Bu bağlamda Van Müzesinde yer alan Osmanlı Dönemi'ne ait silahlardan örnekler hem yapım hem de süsleme açısından incelenmiştir. Çalışmada yer alan 14 eser, müzede yer alan 31 adet Osmanlı Dönemi silahları arasından, süsleme ve form açısından benzer olanlar ile sağlam olmayanlar elenerek seçilmiştir.

2. Türkiye'de Müzeciliğin Gelişimi ve Van Müzesi

Tarihin en eski ve hareketli bölgelerinden biri olan ve topraklarında pek çok medeniyetin izlerini taşıyan yurdumuz, kültür varlıkları açısından oldukça zengindir. Topraklarımızın her neresinde olursa olsun ya da kazı yapılırsa yapılsın tarihin belli dönemine ait bir esere rastlamak mümkündür. Fakat uzun yıllar bu kültür varlıklarının kıymeti bilinmemiş kaçak kazıcılar, kaçakçılardan eserleri alan pazarlamacılar ve hatta yurdumuzda kazı yapan yabancı bilim adamları tarafından bulunan eserler ülke dışına çıkarılmıştır. Bu durum 1846 yılında Damat Fethi Paşa tarafından Aya İrini Kilisesi'nin depo olarak kullanılmasına kadar devam etmiştir. Damat Fethi Paşa söz konusu kilisenin bir bölümünde silahları, diğer bir bölümünde de eski eserleri toplayarak ülkemizdeki müzeciliğin temelini atmıştır. Fakat bu da eski eserlerin yurt dışına kaçırılmasını engelleyememiş ve arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre çeşitli zamanlarda söz konusu eserlerin yurt dışına kaçırılmasına ve imhasına engel olabilmek için çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. Bunlardan biri de "Asar-ı Atika Nizamnamesi"dir ki 1874 yılında bir Alman olan Dethier'in çalışmaları sonucu yayımlanmıştır. Eski eserlerin korunması amacı ile bu kanunlar çıkarılırken diğer taraftan da Anadolu'nun çeşitli yerlerinden getirilen lahitler, heykeller ve diğer eserler Aya İrini'de toplanmıştır. Zamanla Aya İrini yetersiz kalmış ve 1876 yılında Çinili Köşk restore edilerek müze hâline dönüştürülmüştür. Müdürlüğüne de Alman Dethier getirilmiştir. 1881 yılında Dethier ölünce Osman Hamdi Bey Müze Müdürlüğüne getirilmiştir. Kendisi resim ve eski eser konularında öğrenim görmüş ve çalışmış, ayrıca yaptığı arkeolojik kazılarda İstanbul Arkeoloji Müzesindeki meşhur İskender lahdini bulmuştur. Bundan sonra müzecilikte gerçek ve olumlu çalışmalar başlamıştır. Bu nedenle de Türk müzeciliğinin kurucusu olarak Osman Hamdi Bey kabul edilmektedir.²

Osman Hamdi Bey zamanında 1883 yılında ikinci, 1907 yılında da üçüncü "Asar-ı Atika Nizamnamesi" çıkarılmıştır. 1891'de bugünkü İstanbul Arkeoloji müzesi, 1895'te Deniz

² Anonim, *Van Müzesi*, Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2005 İstanbul, s. 3.

Müzesi, 1914’de Türk İslam Eserleri Müzesi, 1918’de Eski Şark Eserleri Müzesi açılmış, 1924 yılında Cumhuriyetin ilanından sonra da Topkapı Sarayı, müze hâline getirilmiştir. Kurtuluş Savaşı başladığında, Ankara’da Büyük Millet Meclisini açan Atatürk, 9 Mayıs 1920’de göreve başlayan hükümetten, Maarif Vekâletinin bünyesinde Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü’nün kurulmasını istemiştir. Bu müdürlük, mimari eserlerin ve ören yerlerinin korunmasından sorumlu olduğu gibi, vilayetlerde daha önce kurulmuş olan Müze-i Hümayun şubelerinin gözetim ve idari işlerini de yürütmekteydi. Bir yıl sonra Asar-ı Atika Müdürlüğü, Hars (kültür) Müdürlüğüne dönüştürülerek kadrosu genişletilmiş ve konuya daha fazla önem verilmiştir.³

Türkiye’de müzecilik hareketleri devam ederken Van ilinde de bu yönde çalışmalara başlanmıştır. Tarih öncesinden günümüze kadar çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış olan Van, Urartu Devleti’nin başkenti Tuşpa’nın bulunduğu yerde kurulmuştur. 1932 yılında Van Millî Eğitim Müdürlüğü hizmet binasındaki bir odada, Van il merkezi ve çevresinde bulunan Akkoyunlu ve Karakoyunlulara ait koç, koyun ve at biçimli mezar taşları ile Urartulara ait çivi yazılı kitabeler toplanarak koruma altına alınmıştır. Her geçen gün koruma altına alınan eserlerin sayısı artmış, depo 1945 yılında Müze Memurluğu hâline getirilmiş ve 1947 yılında eserler, ortaokuldaki bir barakaya konulmuştur. 1960’lı yıllarda Van ve çevresindeki Urartu merkezlerinde yapılan kazılarda çıkan eserlerin çoğalmasında ve Van’da görev yapan memurlar ile konuya hassasiyetle yaklaşan vatandaşların küçük ama anlamlı çalışmaları sayesinde, 1968 yılında yeni bir müze binasının yapılmasına karar verilmiştir. 1972 yılında açılan müze binasının birinci katında arkeolojik eser sergi salonu, kütüphane, laboratuvar ve tuvaletler, ikinci katta etnografik eserlerin sergilendiği salon ile müdür ve uzman odaları, zemin katta ise müze deposu bulunmaktadır.⁴

3. Osmanlı Döneminde Kullanılan Silahların Gelişimi ve Yayılımı

Zamanın en büyük ve tarihin en uzun ömürlü imparatorluklarından biri olan Osmanlı İmparatorluğu’nda kullanılan silahlar, İmparatorluğun bu niteliklerine uygun olarak tür ve cins bakımından çok çeşitli, yapımları ve sanat uygulamaları bakımından da çok zengin görünüşe sahip bir tablo çizmektedir.⁵

Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılışından sonra, Osmanlıların Anadolu’ya hâkim olarak, Anadolu Türk birliğini kurma politikaları, onların kendilerinden önceki Anadolu Türk kültürünün sosyal, siyasal ve askerî mirasçıları olmalarına sebep olmuştur. Ancak pek tabiidir ki özellikle askerî kültürün mirası olarak devralınan silahlar kendilerinden önceki devletlerden aynen alınmıyor ve ilk olarak kullanılmıyordu. Buna rağmen bu silahlardan XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar istifade edilmiş ve kullanılmış olduğu da söylenebilir.⁶ Fatih Sultan Mehmet İstanbul’un fethinden sonra Ayasofya’nın yanında bulunan Sainte İrene Kilisesine “Cebehane” adını vererek eski silahları burada toplamıştır.⁷ Ayrıca bugün müzelerimizde bulunan XIII. ve XIV. yüzyıllara ait kesici, delici, vurucu ve koruyucu silahlardan kitabesi olmayanlarla, kitabesinde tarih, yer ve şahıs adları belirtilmeyenlerin Anadolu’da XI. yüzyıldan itibaren devam eden Türk askerî kültürünün hangi dönemine ait olduğunu kesin olarak verebilmek, hemen hemen imkânsız gibidir. Bunun yanı sıra bu silahların devletin kuruluşu ve onu izleyen yıllarda bir yeniçeri askerî veya daha üst düzeyde bir subay veya komutan tarafından kullanılmamış olduğu da söylenemez. Bu durum silahların çeşitlilik ve zenginliğinde en önemli faktörlerden biri de Osmanlıların devraldığı askerî kültür mirası olduğunu göstermektedir.⁸

³ Mehmet Yıldız, “Atatürk ve Müzecilik”, *Kültür Dergisi*, Sayı 101, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 20.

⁴ Anonim, *a.g.e.*, 2005, s. 5.

⁵ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 29.

⁶ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 41.

⁷ Anonim, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, 3. cilt, T.C. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1964, s. 251.

⁸ Eralp, *a.g.e.*, s. 42.

XV. ve XVI. yüzyıllarda devletin tebaası içerisinde bulunan Hristiyan unsurlar özellikle silahlardaki teknik yeniliklerin izlenmesinde aracı rolü oynamışlardır.⁹ XIV. yüzyıl sonlarında doğuda ateşli silahlar hızla yayılmıştır. Bu yayılma Memluk bölgesinde, Kazan bölgesinde ve Timur'un ordusunda daha hızlı olmuştur.¹⁰

Türkler, icadıyla hemen hemen aynı tarihlerde barutla tanışmışlardır. Mucidi sayılan Çinlilerle Türklerin yakın komşu olmaları, barutu tanımlarında etkin rol oynamıştır. Ancak Türklerin Osmanlı Devleti öncesindeki tarihlerinde barutla işleyen silahları kullandıklarına dair doğrudan herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Osmanlı Devleti'nin kurulmasının ardından Balkanlar'a doğru genişleyen devlet bölgede ateşli silahlar kullanan Balkan milletleri ile karşılaşmış ve bu silahların önemini kavrayarak derhâl kendi ordusunda istihdam etmeye başlamıştır. Osmanlıların bu özellikleri onları çağdaşı diğer İslam devletlerinden ayırmıştır.¹¹ Mevcut kaynaklara göre Osmanlı'da ilk kez 1369'da İstanbul Muharasası sırasında top kullanılmıştır.¹² Yine kaynaklarda, I. Murat'ın Kosova Savaşı için top döktürmüş olduğu görülmektedir.¹³ XV. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ordusunda az da olsa tüfek kullanılmaktaydı. İlk kullanılış yılı hakkında gerçek bir tarih tespit etmek mümkün olmamakla beraber, 1421 yılında Düzmece Mustafa hadisesinde, 1430'da Selânik'in fethinde ve 1442'de Sivrihisar kuşatmasında tüfek kullanıldığı bilinmektedir.¹⁴

4. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kullanılan Silahlar

4.1. Taarruz Silahları

Bu silahlar düşmanın direnme gücünü kırmak, kuvvetlerini imha etmek, savunma mevziini ve savaş araçlarını tahrip ederek savaşın zaferle sonuçlanmasını sağlamak için kullanılmıştır. Barutun silahlarda kullanılmaya başlaması ile birlikte taarruz silahları Ateşsiz Silahlar ve Ateşli Silahlar olmak üzere iki gruba toplanmışlardır.¹⁵

4.1.1. Ateşsiz Silahlar

Ateşsiz silahlar barutun icadına ve ateşli silahların yapımına kadar geçen zaman içerisinde kullanılan silahlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nda kuruluşun XV. yüzyılın ilk yarısına kadar, kesin olmamakla beraber 1299-1420 tarihleri arasında tamamen ateşsiz silahlar kullanılmıştır. Ancak ateşli silahların Osmanlı ordusuna girişi ile ateşsiz silahların önemlerini yitirdikleri söylenemez. Zira birçoğu iki üç asır daha ateşli silahlarla birlikte savaşlarda etkili olmuşlardır. Bu silahların dikkati çeken en mühim karakteristik özellikleri ise yapımlarında olduğu kadar bilhassa kullanılmalarında insanın zekâ ve beden gücünün büyük rol oynamasıdır.¹⁶

4.1.1.1. Vurucu Silahlar

Vurucu silahlar tek veya iki el ile kullanılan hedef üzerinde ezici, parçalayıcı ve yıkıcı tesir bırakan silahlardır. Bunlar genellikle baş ve sap denilen gövde kısmından meydana gelir. Baş kısımların etkili olması için demir, pirinç, tunçtan, sap (gövde) kısımları yine bu madenlerden olabileceği gibi sağlam ağaçtan da yapılabilir. Gürz, şeşper, kamçı, döğen ve koçbaşı bu grubun silahlarıdır.¹⁷

⁹ İsmet Parmaksızoğlu, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982, s. 93.

¹⁰ Halil İnalçık, "Osmanlılarda Ateşli Silahlar", *Bellekten*, C. XXI, Sayı 83, Ankara 1957, s. 509.

¹¹ Zafer Gölen, "Osmanlı Barut Üretim Merkezi", *Türkler*, 10. cilt, Ankara 2002, s. 136.

¹² Tülin Çoruhlu, *Osmanlı Tüfek, Tabanca ve Teçhizatları*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 4.

¹³ Cevdet Duman, "Askeri Tarih İçinde Türk Topçusu", *Bildiriler II*, Ankara 1983, s. 128; T. Çoruhlu, *a.g.e.*, s. 4.

¹⁴ Mücteba İlgüral, "Osmanlı İmparatorluğunda Ateşli Silahların Yayılışı", *Tarih Dergisi*, Sayı 32, İstanbul 1979, s. 301.

¹⁵ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁶ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁷ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 46.

4.1.1.2. Delici Silahlar

İlk çağlardan beri bilinen ve kullanılan delici silahlar tek elle kullanılan ve hedefin hayatı noktalarını delip parçalayarak yok etmeyi sağlayan silahlardır. Baş ve gövde olmak üzere iki kısımdır. Baş kısmı silahın türüne göre çeşitli şekilde olup demirden yapılır. Gövde kısmını ise çoğunlukla 3-4 cm. çapında uzun bir ağaç teşkil eder. Bu ağaç sağlam ve esnek olmayı gerektirdiğinden genellikle bambu, gürgen veya kızılçık sırıkları tercih edilir. Gövde kısmı, baş kısmı ile tek parça demirden yapılmış olanlarda vardır. Ancak bunlar savaş için olmayıp güç ve yetenek göstermek amacıyla yapılan sportif yarışmalarda kullanılan mızrak ve ciritlerdir. Mızrak veya Kargı, Cirit, Çatal veya Neyze, Harbe, Tırpan, Zıpkın ve Alem delici silah türleridir.¹⁸

4.1.1.3. Kesici Silahlar

Osmanlıların kullandıkları kesici silahlar tek el ile kullanılmıştır. Yani Avrupa örneklerinde olduğu gibi bir çift el epesi bulunmamaktadır. Bu silahlar el için özel olarak yapılmış tutamak yeri olan bir kabza ve bir de asıl silah görevini üstlenen bir namlu bölümünden meydana gelir. Yalnız teber ve baltalarda yassı enli ve kavisli bölümü keskin olan namlu 60 ila 100 cm. arasında bir sap vasıtası ile kullanılır. Bu saplar ahşap veya demirden yapılmışlardır. Kabzalar ise namlunun keskin olmayan arka ucunun eli zedelemeyecek hâle getirilmesidir. Namlunun arka ucunun ahşap, boynuz, fildişi, kemik gibi maddelerden veya altın, gümüş gibi kıymetli madenlerden yapılan kapaklar arasına alınmasıyla kabza meydana gelmiş olur.¹⁹ Kılıç, meç, yatağan, pala, kama, hançer ve teber (balta) kesici silah türleridir.

4.1.2. Ateşli Silahlar

Kükürt, odun kömürü ve güherçile alaşımından oluşan “kara barut”un keşfiyle ateşli silah kavramı ortaya çıkmıştır. Böylece o zamana kadar kullanılan vurucu, kesici, delici ve atıcı silahların yerini, zaman içerisinde top, tüfek, tabanca gibi ana gruplar altında toplanan ateşli silahlara bırakmasına sebep olmuş ve Dünya silah teknolojisi köklü bir değişime uğramıştır. Kara barutun keşif yeri ve tarihi konusunda hâlâ ortak bir sonuca varılmamış olunmasına rağmen, ateşli silahlarda kullanımının 14. yüzyılın ilk yarısında başladığı bilinmektedir.²⁰ Türkler ise barutla hemen hemen icadıyla aynı tarihlerde tanışmışlardır.²¹ Osmanlılar XIV. asırda Avrupa’da kullanılmaya başlanan ateşli silahları kısa ürede tanıyarak kendi ülkelerine transfer etmişlerdir. Osmanlılar Fatih Sultan Mehmet döneminde (1451-1481) ateşli silahlarda ve bilhassa topçulukta, dönemin en ileri teknolojisine sahip olmuşlardır. Osmanlı topçularının ileri derecedeki balistik bilgisi, ortadan ayrılabilen iki parça toplar, kuşatma ve sahra topları, havan topları, dört-beş metre uzunluğunda, yüz kilodan ağır güller fırlatabilen ve yirmi tona yakın ağırlığı olan çok büyük çaplı toplar, zamanın tekniğine ve bilgisine oranla fevkalade sayılabilecek harika savaş araçlarıydılar.²² Top, tüfek ve tabanca ateşli silah türleridir.

4.2. Savunma Silahları

Aslında her silah savunmada kullanılır. Kalelerin, burçların, hisarların, mevzilerin ve siperlerin savunulması taarruzda olduğu kadar silahların yerleştirilmesine, kullanılmasına ve kullanılmasındaki ustalığa bağlıdır. Buradaki savunmadan maksat canlı varlıkların yani insan ve yakın çağ savaşlarına kadar insanın savaşta en büyük desteği olan hayvanların savunulması daha doğrusu korunmasıdır. Bu nedenle bu silahlara koruyucu silahlar da denilebilir.²³

¹⁸ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁹ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 57.

²⁰ Anonim, *a.g.e.*, 1964, s. 129.

²¹ Mücteba İlgüral, “Osmanlı Topçuluğunun İlk Devirleri”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul 1995, s. 287.

²² Salim Aydüz, *Osmanlılarda Ateşli Silahlar Sanayi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2005, s. 1.

²³ Anonim, *a.g.e.*, 1964, s. 88.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bu silahların kullanımı ateşli silahların savaşlarda kesin üstünlük sağlamasına kadar devam etmiştir. Çünkü ateşli silahların tekrarlayıcı ateş üstünlüğünü kazanması, sivri uçlu mermilerin, fişeklerin kullanılması, tüfeklerde yiv ve setlerin açılması sonucu mermilerin büyük hıza ulaşmaları genellikle bakır, demir gibi maddelerden yapılan bu silahların tarihten silinmesine sebep olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılın ortalarından sonra artık yalnızca törenlerde sembolik olarak gösterilen birer tarihi niteliğe bürünmüşlerdir. Bu tarihlerden itibaren kalkanlar çelik bir perde hâlinde toplarda devam etmiş, miğferlerin yerini çelik başlıklar almaya başlamış, zırhların yerini de zırhlı otomobiller, zırhlı tren ve zırhlı personel taşıyıcılar almıştır.²⁴ Osmanlılarda kullanılan koruyucu silahları, insanlar için yapılabildiği kadar kullanılan kalkan, miğfer, zırh ve kısımları olarak, hayvanlar için de hayvan alın zırhları, gövde zırhı ve kısımları olarak incelemek mümkündür. Kalkan, miğfer, zırh gömlek, kolçak ve dizçek savunma silahları türleridir.

5. Van Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Silahlardan Örnekler²⁵

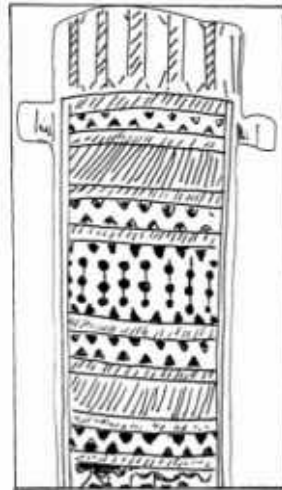
Örnek No	: 1	Müzedeki Yeri	: Depo
Envanter No	: 21.4.75	Müze Geliş Tarihi	: 11.04.1975
Eserin Türü	: Hançer	Ölçüleri :	Uzunluğu: 40 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik, Fildişi, Gümüş		Eni : 4 cm
Yapım Tekniği	: Dövme		Kabza : 17 cm
Süsleme Tekniği	: Kazıma	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

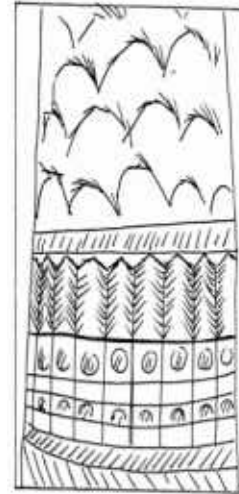
Yapımında birçok maden kullanılan bu eserin en büyük özelliği, kabzasının fildişinden yapılmış olmasıdır. Hançerin özelliği göz önünde bulundurularak fildişi kabzanın kolay tutulması için iki ucu çıkıntılı, ortası yuvarlak olarak yapılmıştır. Çünkü fildişi kaygan bir yapıya sahiptir ve elden kayıp düşme riski fazladır. Kesici kısmı iki ağızlı olarak yapılmıştır. Bu kısım hafif kavislidir ve ucu sivridir. Kını, ağaç üzeri gümüş kaplamalıdır. Kının ağız kısmının iki yanında delikli birer kulpuç bulunmaktadır. Bu kulpuçların bir ip, zincir veya buna benzer bir yapıya bağlanarak taşıma kolaylığı sağlanması amaçlanmış olmalıdır. Kının üzerinde yuvarlak geometrik desenler çizgilerle birbirinden ayrılmaktadır. Ayrıca süsleme olarak kının orta kısmında balık pulu motifleri ile ağız ve uç kısmında çizgi bezemeler yer almaktadır. Kının uç kısmındaki sarı bronz metal dikkat çekicidir. Bu parçanın sonradan kının ucunun kırılması sonucu lehimlenerek üzerine yapıştırıldığı düşünülmektedir. Kının lehimli uç kısmı kırıktır.

Fotoğraf No: 1

Çizim No: 1

Çizim No: 2

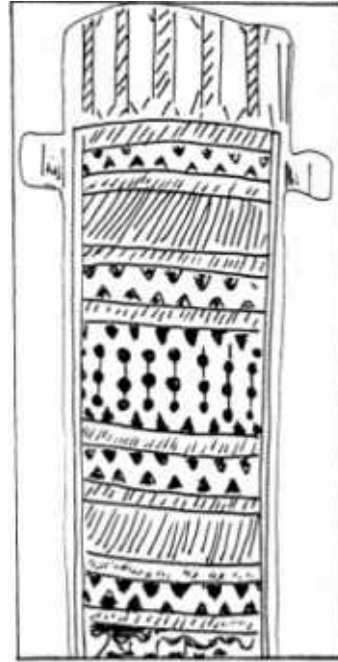
²⁴ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 148.

²⁵ Van Müzesinde yer alan silahların resim ve çizimleri Hacer Arslan Kalay'a aittir.

Örnek No	: 2	Müzedeki Yeri	: Depo
Envanter No	: 6.5.82	Müze Geliş Tarihi	: 01.12.1982
Eserin Türü	: Hançer	Ölçüleri :	Uzunluğu: 34 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik		Eni : 4 cm
Yapım Tekniği	: Dövme		Kabza : 14 cm
Süsleme Tekniği	: Kazıma	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

Hançerin sap kısmı siyah renkli boynuzdandır. Yine elden kayıp düşmeyi engellemek amacı ile uç kısımları çıkıntılı ve ortası yuvarlak tutulmuştur. Çıkıntılı yapılan uç kısımların üzerlerinde yivler bulunmaktadır. Kesici kısmın iki tarafının da keskin olduğunu görülmektedir. Kesici kısım hafif kavisli olup uç kısmı sivridir. Kamanın kını gümüş kaplamadır, boyun kısmında yine taşımaya kolaylaştırmak amacı ile yapıldığını düşündüğümüz iki adet delikli çıkıntı mevcuttur. Kının uç kısmı kırıktır. Kının üzerinde geometrik motiflerin ön planda olduğu bir süsleme göze çarpmaktadır.

Fotoğraf No:2**Çizim No: 3**

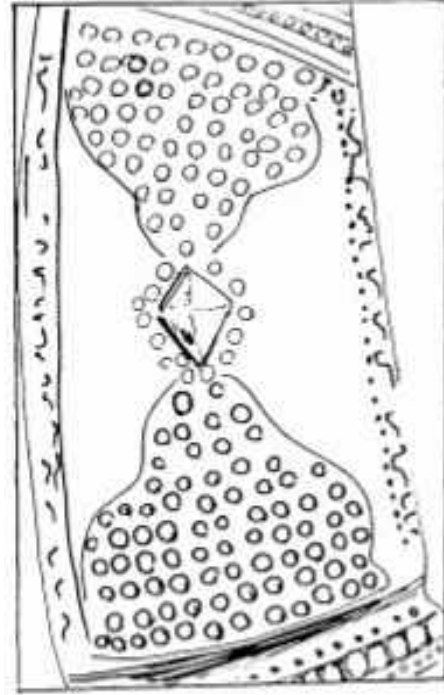
Örnek No	: 3	Müzedeki Yeri	: Vitrin
Envanter No	: 52.4.75	Müze Geliş Tarihi	: 19.09.1975
Eserin Türü	: Hançer	Ölçüleri :	Uzunluğu: 42 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik		Eni : 5 cm
Yapım Tekniği	: Dövme		Kabza : 13 cm
Süsleme Tekniği	: Kabartma	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

Müze vitrininde sergilenmekte olan hançerin kabzası siyah boynuzdan yapılmıştır. Form olarak iki uç çıkıntılı, ortası yuvarlaktır. Kabzanın bir tarafında yarım küre şeklinde bir çıkıntı yer almaktadır. Yine kesici kısmın iki tarafı keskin, ucu sivri ve hafif kavislidir. Kesici kısmın ortasından boydan boya bir çizgi geçtiği de görülmektedir. Kını gümüş kaplamalıdır. İki tarafındaki halka şeklindeki kulpuçuklar arasında taşımaya kolaylaştırma amacı ile yapılmış bir zincir yer almaktadır. Kının üzeri nokta kabartmalarla bezelidir fakat iki tarafındaki süslemeler farklılık arz eder. Ön tarafı daha yoğun bir süslemeye hâkimken arka tarafı daha sadedir. Yine ağız ve uç kısımlar çizgisel bezemelerle süslenmiştir. Kının uç kısmı da kartal başı şeklindedir.

Fotoğraf No: 3

Çizim No: 4

Örnek No : 4
 Envanter No : 28.1.76
 Eserin Türü : Kama
 Maden Cinsi : Demir-Çelik
 Yapım Tekniği : Dövme
 Süsleme Tekniği : Kazıma

Müzedeki Yeri : Depo
 Müzeye Geliş Tarihi : 13.09.1976
 Ölçüleri : Uzunluğu: 58 cm
 Eni : 6 cm
 Kabza : 15 cm
 Müzeye Geliş Şekli : Satın alma

Eserin Tanımı:

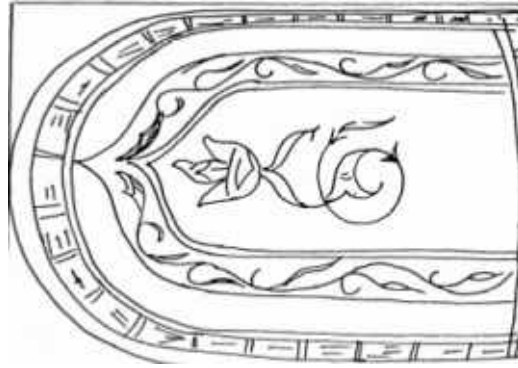
Kamanın sap kısmı siyah renkli boynuzdan yapılmıştır. Ortası ince, iki ucu dolgundur. Ayrıca uçlarında yarımküre şeklinde birer çıkıntı yer almaktadır. Kesici kısmı iki ağızlı ve ucu sivridir. Ayrıca kesici kısmın iki yüzünde de ikişerli kan oluğu yer almaktadır. Kısmen oksitlenmiş durumda bulunan silahın kını kadife üzeri gümüş kaplamalı olup bir yüzü düz diğer yüzü bitkisel motiflerle bezelidir. Silahın boyun kısmındaki bileziğin bir tarafına ucunda kırmızı bir boncuk yer alan kısa zincir geçirilmiştir. Kının uç kısmı yine küre şeklindedir. Kındaki süslemelerde sarmaşığa benzer yaprak motifleri yer almaktadır.

Fotoğraf No: 4

Fotoğraf No: 4a

Çizim No: 5

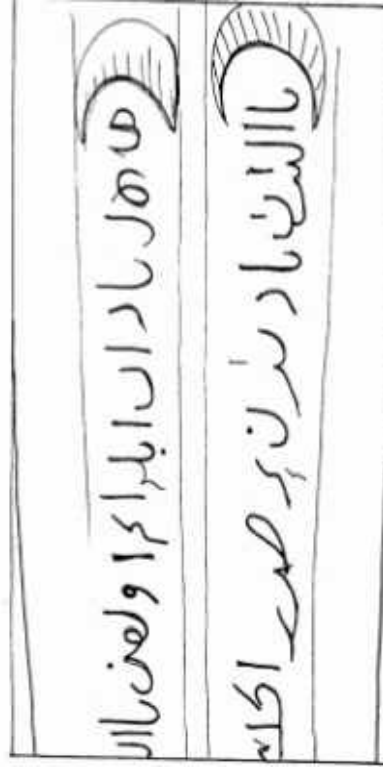
Örnek No	: 5	Müzedeki Yeri	: Depo
Envanter No	: 3.4.76	Müze Geliş Tarihi	: 16.03.1976
Eserin Türü	: Kama	Ölçüleri :	Uzunluğu: 47 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik		Eni : 5 cm
Yapım Tekniği	: Dövme		Kabza : 12 cm
Süsleme Tekniği	: Bezemesiz	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

Kabzası boynuzdan yapılmış olan kamanın, kabzasının bir yüzündeki kemik şeklindeki bronz levha dikkat çekicidir. Bu levhanın iki ucunda sivri ve ortasında uzunca bir oynar çıkıntı yer almaktadır. Kabzanın ortası dar ve kullanırken tutan kişinin elinden kayıp düşmesini engellemek amacıyla iki uç çıkıntılı yapılmıştır. Kesici kısmın iki ağızlı olduğu görülmektedir. Ayrıca kesici kısmın ucu sivri ve gövdesinin her iki yüzünde uzunlamasına ikişer oyuk ve bunlardan ikisi içinde Farsça yazılar yer almaktadır. Bıçak tılsımı olduğu düşünülen yazının, sahibini koruma amaçlı yazılan tılsımlı bir dua olduğu düşünülmektedir. Bu yazılar içinde 1337 tarihi okunabilmektedir. Kamanın kını üzeri teneke kaplı olup bir yüzü perçinli ve ucu keskindir.

Fotoğraf No: 5

Çizim No: 6

Örnek No : 6
 Envanter No : 20.1.76
 Eserin Türü : Kama
 Maden Cinsi : Demir-Çelik
 Yapım Tekniği : Dövme
 Süsleme Tekniği : Kabartma, Savatlama

Müzedeki Yeri : Depo
 Müzeye Geliş Tarihi : 15.06.1976
 Ölçüleri : Uzunluğu: 58 cm
 Eni : 5 cm
 Kabza : 18 cm
 Müzeye Geliş Şekli : Satın alma

Eserin Tanımı:

Çok yoğun bir süslemeye sahip olan bu eserin sap kısmına bakıldığında ortasının inceltilmiş ve iki ucunun çıkık olduğu görülmektedir. Kabzanın iki ucunda üzerleri dilimli birer çıkıntı yer almaktadır. Silahın kını gümüş olup üzeri savat ve kabartma tekniğinde yapılmış motiflerle bezelidir. Kesici kısım iki ağızlı, ucu sivri ve iki yüzü hafif bombelidir. Hançerin kınının bir yüzünde düz savat işlemeli diğer yüzünde ise kabartma bitkisel motifler yer almaktadır. Kının boyun kısmında, bir ucunda kayış bulunan bir bilezik perçinlidir. Uca doğru kabartmalar nokta bezeli olup uç kısmı küre şeklini almaktadır. Süslemelerde ağırlıklı olarak bitkisel motifler göze çarpmaktadır.

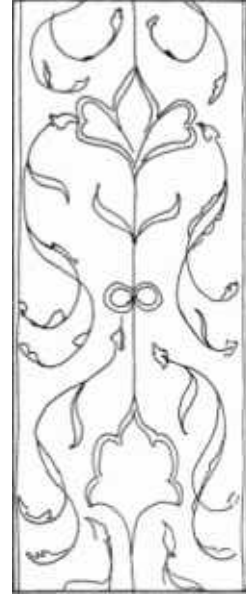
Fotoğraf No: 6

Fotoğraf No: 6a

Fotoğraf No: 6b

Çizim No: 7

Örnek No : 7
 Envanter No : 1.8.82
 Eserin Türü : Kama
 Maden Cinsi : Demir-Çelik
 Yapım Tekniği : Dövme
 Süsleme Tekniği : Kabartma, Savatlama

Müzedeki Yeri : Vitrin
 Müzeye Geliş Tarihi : 01.12.1982
 Ölçüleri : Uzunluğu: 51 cm
 Eni : 4 cm
 Kabza : 12 cm
 Müzeye Geliş Şekli : Satın alma

Eserin Tanımı:

Gümüş süslemeli, çelikten yapılmış olan bu eserin hem kabza hem de kın kısımlarının iki yüzünde de farklı süslemelerin yer aldığı görülmektedir. Kabzanın ve kının bir tarafı gümüşten yoğun bir süslemeye sahipken diğer tarafı düzdür. Kabzanın yine ortası dar iki ucu çıkıktır. Kesici kısım iki ağızlı ve ucu sivridir. Ayrıca iki yüzünde birer adet kan oluğu bulunmaktadır. Savat ve kabartma tekniğinde yoğun bir süslemeye sahip olan ön kısımda ve düz olan arka

kısımda ayrıca yaprak motiflerin yer aldığı görülmektedir. Uç kısma doğru çizgisel bezemeler yer almakta olup uç kısım küçük top şeklindedir. Kının ağız kısmında deri takılı bir kemer mevcuttur. Ayrıca aynı kısma kının ucuna kadar gelen orijinal olmadığını düşündüğümüz turuncu renkte bir ip bağlanmıştır.

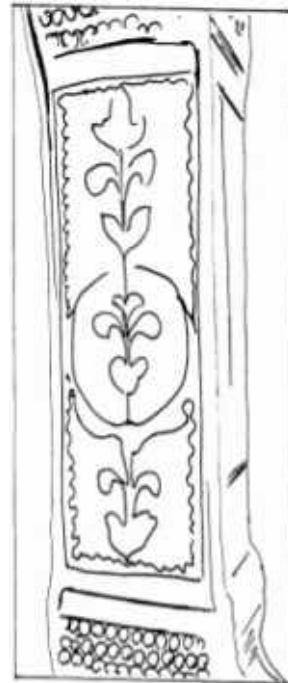
Fotoğraf No: 7

Fotoğraf No: 7a

Fotoğraf No: 7b

Çizim No: 8

Örnek No	: 8	Müzedeki Yeri	: Vitrin
Envanter No	: 1.1.92	Müze Geliş Tarihi	: 12.03.1992
Eserin Türü	: Kama	Ölçüleri : Uzunluğu	: 51 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik	Eni	: 4 cm
Yapım Tekniği	: Dövme	Kabza	: 15 cm
Süsleme Tekniği	: Kabartma, Savatlama	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

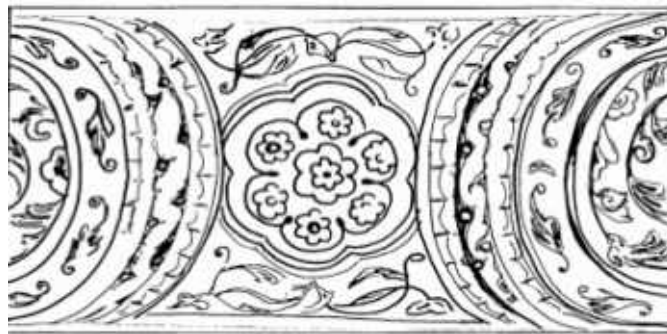
Van Müzesi vitrininde sergilenmekte olan bu silah gümüş ve çelikten yapılmıştır. Silahın kabza kısmı ahşaptan ve gümüş işlemeli olup ortası iyice incelmış ve iki ucu daha kalın olarak dizayn edilmiştir. Kabzanın iki ucunda yarım çiçek şeklinde kabarık süslemeler ile ortasındaki oval çıkıntı dikkat çekicidir. Silahın keskin kısmı iki ağızlı olup ucu sivridir. Ayrıca kesici kısmın iki yüzünde ikişer adet kan oluğu bulunmaktadır. Kınına bakıldığında kabartma tekniği, yoğun bir savat ve gümüş süsleme görülmektedir. Gümüş süslemelerde daha çok çiçek ve yapraktan oluşan bitkisel bezemeler kullanılmıştır. Kının uç kısmındaki küçük hilalin ucu toparlaktır. Kının ağız kısmında hafif yükselti oluşturan bir bilezik ve bu bileziğin bir tarafında küçük bir halka bulunmaktadır.

Fotoğraf No: 8

Fotoğraf No: 8a

Çizim No: 9

Örnek No	: 9	Müzedeki Yeri	: Vitrin
Envanter No	: 1.7.63	Müze Geliş Tarihi	: 30.04.1975
Eserin Türü	: Hançer	Ölçüleri :	Uzunluğu: 47 cm
Maden Cinsi	: Demir, Çelik		Eni : 7 cm
Yapım Tekniği	: Dövme		Kabza : 15 cm
Süsleme Tekniği	: Kabartma	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

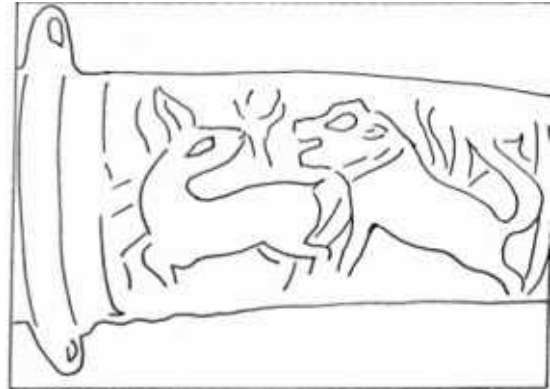
Gümüş süslemeli olan bu eserin kabzası siyah boynuzdur. İki tarafındaki çıkıntıların birer yüzünde üçer adet, dip kısmında ise iki adet delik bulunmaktadır. Kesici kısmı iki ağızlı, ucu sivri ve hafif kavislidir. Aynı zamanda ortasında bir çıkıntı bulunmaktadır. Kını gümüş kaplama üzeri çizgi ve nokta kabartmalardan oluşan motiflerle bezelidir. Süslemelerde daha çok küçük baklava dilimleri kullanılmıştır. Kının bir tarafında küçük bir kulçuk bulunmaktadır. Ucu gaga biçiminde kavislil ve bir tarafından çatlaktır. Eser oksitlenmiş durumdadır.

Fotoğraf No: 9**Fotoğraf No: 9a****Çizim No: 10**

Örnek No	: 10	Müzedeki Yeri	: Depo
Envanter No	: 6.6.82	Müze Geliş Tarihi	: 01.12.1982
Eserin Türü	: Hançer	Ölçüleri :	Uzunluğu: 24,5 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik		Eni : 4 cm
Yapım Tekniği	: Dövme		Kabza : 11 cm
Süsleme Tekniği	: Kazıma	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

Sarı renkte çelikten yapılmış olan bu kamanın sap kısmının ortası boynuz kaplama olup bu kaplamanın ortasında ince bir çelik süsleme yer almaktadır. Ortaya doğru daralan kabzanın iki ucundaki çıkıntılı kısımların üzeri çizgisel motiflerle bezelidir. Kesici kısmı iki ağızlı olmakla beraber üzerinde çizgisel oyuklar bulunmaktadır. Kın iki parça hâlinde ve ucu kırıktır. Ayrıca boyun kısmında bir çıkıntı ve çıkıntının iki ucunda delikler bulunmaktadır. Kının bir yüzü düz yani süslemesiz olurken diğer yüzündeki figür ilgi çekicidir. Nitekim figürde bir geyik ve bir aslanın mücadelesinin yer aldığı bir “av sahnesi” bulunmaktadır. Kının uç kısmında ise çeşitli çizgisel bezemeler yer almaktadır.

Fotoğraf No: 10**Fotoğraf No: 10a****Çizim No: 11**

Örnek No	: 11	Müzedeki Yeri	: Depo
Envanter No	: 29.4.76	Müze Geliş Tarihi	: 17.09.1976
Eserin Türü	: Hançer	Ölçüleri :	Uzunluğu: 30 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik		Eni : 4 cm
Yapım Tekniği	: Dövme		Kabza : - cm
Süsleme Tekniği	: Telkari	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

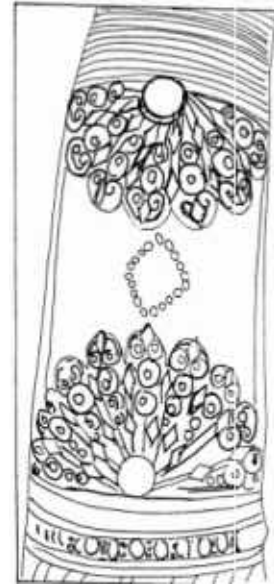
Maden olarak çelik ve gümüş kullanılmış olan bu kamanın kabza kısmı kırıktır. Kesici kısım iki ağızlı, ucu sivri ve hafif kavislidir. Her iki yüzün ortasında birer kabartı yer almaktadır ve kısmen paslıdır. Kını ahşap üzeri gümüş kaplamalıdır. Kının üzeri telkâri işlemeli ve boyun kısmında bir kulçuk mevcuttur. Kın ağız kısmından itibaren nokta ve çizgi bezeli olup ucu kartal başı şeklindedir.

Fotoğraf No: 11

Fotoğraf No: 11a

Çizim No: 12

Örnek No	: 12	Müzedeki Yeri	: Vitrin
Envanter No	: 8.2.74	Müze Geliş Tarihi	: 17.07.1974
Eserin Türü	: Tabanca	Ölçüleri :	Namlu : 20 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik		Gövde : 7 cm
Yapım Tekniği	: Döküm		Kabza : 9 cm
Süsleme Tekniği	: Kazıma	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

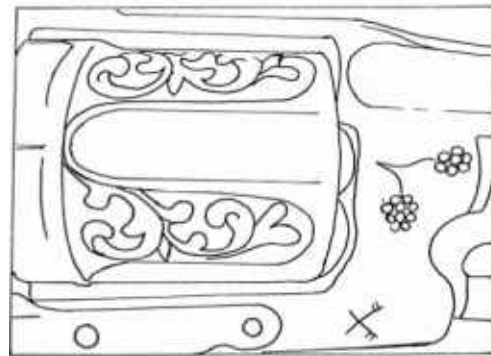
Çelikten yapılmış, beş mermi alan toplu tabanca olup kabzası kemiktendir. Namlunun üstünde İngilizce dilde yazılmış "London" ibaresi yer almaktadır. Bu ibare silahın İngiltere yapımı olduğu kanısını ortaya çıkarmaktadır. Namlunun ucunda ayyıldız bulunmaktadır. Diğer kısımlara baktığımız zaman yer yer çizgi ve nokta bezemeler görmekteyiz. Silahın namlusunun üzerinde ve mermi takılan kısmın üzerinde daha çok bitkisel motifler yer almaktadır. Ayrıca silahın üzerindeki salkım şeklinde çizilmiş üzüm motifi dikkat çekicidir.

Fotoğraf No: 12

Fotoğraf No: 12a

Çizim No: 13

Örnek No	: 13	Müzedeki Yeri	: Depo
Envanter No	: 1.2.92	Müze Geliş Tarihi	: 04.05.1992
Eserin türü	: Hançer	Ölçüleri :	Uzunluğu: 44 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik		Eni : 5,5 cm
Yapım Tekniği	: Dövme		Kabza : 15 cm
Süsleme Tekniği	: Kazıma	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

Dış kısmı tamamen demirden olan silahın, elle tutulacak yeri iki ucu geniş ve ortası bir hayli dar olarak yapılmıştır. Kın kısmı uca doğru kavislenmekte ve kabarık bir noktada sonlanmaktadır. Silahın göze çarpan özelliği yoğun bir süslemeye sahip oluşudur. Silahın kın, kabza ve kesici kısmının tamamının üzeri çiçek ve yapraklardan oluşan bitkisel bezeklerle süslüdür. Kesici kısım üç ağızlı ve ortadaki ağız diğerlerinden daha uzun tutulmuştur. Yine bu kısmın üzeri de dış yüzlerde olduğu gibi bitkisel bezemelidir.

Fotoğraf No: 13

Çizim No: 14

Fotoğraf No: 13a

Örnek No	: 14	Müzedeki Yeri	: Depo
Envanter No	: 26.1.75	Müze Geliş Tarihi	: 30.04.1975
Eserin türü	: Hançer	Ölçüleri : Uzunluğu	: 43 cm
Maden Cinsi	: Demir-Çelik	Eni	: 5,5 cm
Yapım Tekniği	: Dövme	Kabza	: 12 cm
Süsleme Tekniği	: Kabartma, Kazıma	Müze Geliş Şekli	: Satın alma

Eserin Tanımı:

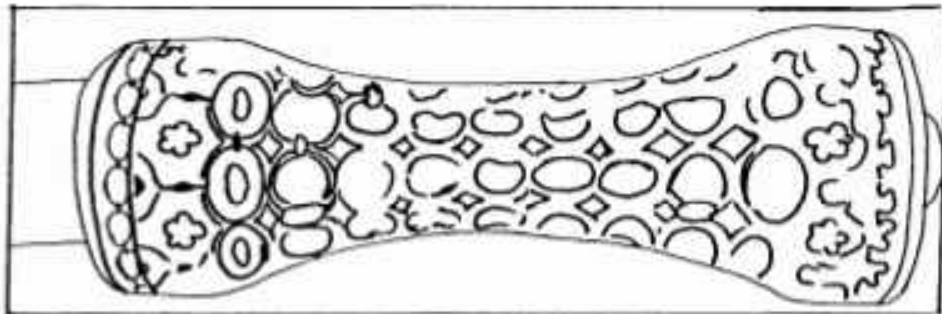
Hançerin kabza ve kın kısmı sarı metal kaplı olup üzeri kabartma birbiri içine geçmeli baklava motifleri biçiminde süslenmiştir. Kabzada bu motiflerin içleri başlangıç ve bitiş yerlerinde çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Orta kısımdakilerin içleri boştur. Kesici kısımda Kelime-i Tevhit yani Arapça "La İlahe İllallah Muhammedün Resulullah" yazısı bulunmaktadır. Kının ucunda top şeklinde bir parça görülmektedir.

Resim No: 14

Resim No: 14a

Çizim No: 15

6. Değerlendirme

6.1. Kullanılan Malzeme

Ev eşyasından süslemeye, alışverişten sanata kadar geniş bir kullanım alanı bulan madenler, ilk çağdan başlayarak günümüze kadar, günlük hayatta da çeşitli tüketim mallarına dönüştürülerek uygarlık tarihi açısından belirgin etkiler bırakmıştır.²⁶ Anadolu Selçuklu devletinin fiilen ortadan kalkmasının ardından, Anadolu ve Balkanlar'da hızla yayılmaya başlayan Osmanlı Devleti, madenlere ve maden bölgelerine kuruluşundan itibaren çok önem vermiş, ele geçirdikleri topraklarda önemli maden ocakları işletmişlerdir.²⁷ Osmanlı silahlarında kullanılan başlıca madenler; yapımda kullanılan demir, bakır, kalay; süslemede kullanılan altın, gümüş; barut yapımında kullanılan güherçile, kükürt; mermi ve daneler için kurşundan ibarettir. Bu madenler Anadolu'da, Balkanlar'da ve adalarda işletilen madenlerden temin edilmekteydi.²⁸

6.1.1. Demir-Çelik

Doğada hem metalik hem de cevher hâlinde bulunan demir, kullanılan madenler arasında en sağlam olanıdır. Çok yumuşak olduğu için, kimyasal saf demir, uygulamada kullanılmamaktadır. Teknolojide kullanılan demir, karbon, silisyum, fosfor, kükürt gibi elementlerin yanı sıra, amaçlanan özelliğine göre, daha farklı elementlerle bileşik hâlinde kullanılır. Doğada en fazla oksijenli ve kükürtlü bileşikler hâlinde bulunur.²⁹ Demirin elde edilme işlemlerinde genellikle oksitli demir cevherleri kullanılmaktadır. Belirli bir plastisiteye sahip olan demir, normal sıcaklıkta yaklaşık 800 ila 1000 derece arasında uzamaya, mekanik işlemlerle biçimlendirilmeye elverişli bir duruma gelir. 1530 dereceye doğru eriyen demir, 1000 ila 1300 derece sıcaklıkta dövülerek biçim verilebilir bir yapı kazanır.³⁰ Demir-çelik Osmanlı İmparatorluğu'nda günlük hayatta kullanılan eşyaların ve araçların yapımında yer aldığı gibi harp, silah araç ve gereçlerinin yapımında geniş ölçüde yer almıştır. Kesici, atıcı ve vurucu silahlardan, top, tüfek gibi ateşli silahlara kadar bütün silahlarda mutlaka demir kullanılmıştır. Koruyucu silahlarda XVII. yüzyıldan itibaren yerini yavaş yavaş bakıra bırakan demir, harp sanayindeki önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir.³¹

6.1.2. Bakır

İmparatorluk'ta özellikle XVI. yüzyılda itibaren kullanılmaya başlayan bakır hafif yumuşaklığı sebebiyle kolay şekil verilebilir bir maden olması niteliğiyle bir tarafta mutfaklardan demir sahan, sini ve maşrapaları kaldırırken diğer yanda da harp sanayiine girdi. Yapımı zor ve kullanım açısından ağır olan demirden miğfer, kalkan ve at alınlıklarının yerini bakır tombak, kalkan ve alınlıklar almaya başlamıştır. Bakır bu silahlar üzerinde yeni bir atılımdan ziyade Türk tipi formların ve Türk süsleme sanatının şaheser örneklerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.³²

6.1.3. Kalay

Tunç döküm olarak yapılacak toplar için kalayın önemli bir maden olmasına karşılık Anadolu'da kalay üretimi yok denecek kadar azdır. Bu sebeple kalay XVI. ve XVII. yüzyıllarda Szolnok yolu ile Erdel'den daha sonra İngiltere, İspanya, Bohemya ve Saksonya'dan temin edilmiştir. Silahların doğrudan yapımında kullanılan bu madenlerin dışında süsleme için kullanılan altın ve gümüş Gümüşhane, Şirvan, Yunanistan'da Sidre, Kapsi ve Taşoz adası madenlerinden elde edilmiştir. Ancak bu arada bu madenlerden elde edilen altın ve gümüşün

²⁶ Hazma Aktan, "Maden", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII, Ankara 2003, s. 306.

²⁷ Mustafa Altunbay "Klasik Dönemde Osmanlı'da Madencilik", *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 792.

²⁸ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 173.

²⁹ Anonim, "Demir- Çelik", *Rehber Ansiklopedisi*, IV, Fasikül 8, İstanbul 1984, s. 8.

³⁰ Halit Yaşa Ersoy, "Demir", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I*, İstanbul 1997, s. 441.

³¹ N. Eralp, *a.g.e.*, 173.

³² N. Eralp, *a.g.e.*, 174.

çok az bir miktarının silah süslemesine ayrılmış olduğunu söylemek gerekir. Devlet ayrıca altın ve gümüş üretimini sıkı bir denetim altına alarak Rumeli, İran ve Mısır'a Anadolu'dan kaçırılmasına önleyici tedbirlere başvurmuştur. "Gümüş Yasağı Kanunnamesi" alınan tedbirlerin en belli başlısıdır. Kanunnameye göre Darphane damgası bulunmayan gümüşler yasaklı kabul edilmiş ve "Yasakçı Kul"ların bağlı oldukları darphane civarında ele geçirdikleri gümüşler gerçek bedellerinin altında satın alma yolu ile hazineye gelir olarak kaydedilmişlerdir.³³

Ateşli silahların yaygın olarak kullanılmaya başlanmasından itibaren tüfek ve tabanca mermileri için gerekli olan kurşun genellikle gümüş ocaklarından elde edilmiştir. Bütün bu maddelerin işletilmesini devlet, ya vergi karşılığı veya maden işletenlere sağladığı belirli faydalar karşılığı maden ocaklarının bulunduğu sancak halkına bırakmış, fakat bunların kontrol ve murakabesini görevliler vasıtası ile elinde bulundurmıştır.³⁴

Bu çalışmada incelenen eserlerin tamamında demir-çelik kullanılmıştır. Çalışma kapsamında incelediğimiz ve Osmanlı devrinin son yıllarına ait olan bu örneklerin demir-çelik kullanılmasının nedeni olarak çeliğin kesici özelliğinin fazla olmasını ve paslanma süresinin diğer madenlere göre daha uzun olduğunu söylenebilir.

6.2. Yapım ve Süsleme Teknikleri

6.2.1. Yapım Teknikleri

Madenlerin silah yapımı için kullanılmasında başlıca iki teknik uygulanmıştır. Bunlardan birincisi dövme diğeri ise döküm tekniğidir.

6.2.1.1. Dövme Tekniği

Adından da anlaşılacağı gibi madeni plaka, tel veya şeridin dövülerek şekillendirilmesidir. Bugün Anadolu'da demir ve bakır işlenen küçük atölyelerde bu sistem hâlâ geçerlidir. Sert ağaçtan ahşap bir kütük üzerine yerleştirilen çeşitli boyuttaki örsler ve örsler üzerinde madeni döverek forme eden çekiçler bu teknikte kullanılan belli başlı araçlardır. Atölyedeki körüklü ocakta kızıl kor hâline gelmiş bulunan maden parçası, uzun kollu bir kerpetenle tutularak örs üzerine getirilir. Sol el kerpeteni tutarken sağ el çekiçle madene şekil vermeye başlar. Yapılacak esere bağlı olarak büyük bir kütle dövülecekse, dövme işlemi örs başında karşılıklı duran iki kişi tarafından yapılır. Dövme sırasında soğuyan maden, işlem bitinceye kadar yeniden ısıtılıp yumuşatılarak dövmeye devam edilir. Ateşli silahların namluları dışında hemen bütün silahların yapımında dövme tekniği kullanılmıştır. Ancak her silahın yapımı ayrı bir özellik gösterdiğinden atölyeler ve ustalar da bu özelliklere göre kılıççı, bıçakçı, kalkancı, temrenci, zırhçı vs. gibi uzmanlıklarına göre ayrılmışlardır. Uzmanlık usta-çırak ilişkileri sonucu elde edildiğinden çıraklığını yapmadığı bir konuya girmek isteyenlere toplumda iyi gözle bakılmamış ve yaptıkları malzeme de rağbet görmemiştir.³⁵

Dövme tekniği ile elde edilen eserlerde herhangi bir standart göze çarpmaz. Zira ortaya çıkan eser, ustanın yılların verdiği tecrübesi, beden gücü, zekâsı görünüşündeki zevkin karışmasının bir sonucudur ve her ustada mutlaka değişiktir. Dövmede genelde iki usul kullanılmıştır. Çökertme ve yükseltme usulleri. Çökertme usulü madenî plaka ya da levhanın bir kütük üzerinde açılmış bir form çukuru uygun olarak içten çekiçle dövmek suretiyle şekillendirilmesidir. Bu işlem bir kalıp çukuru üzerinde yapılacağı gibi maharetli ustalar tarafından düz örslerde doğrudan çekiç darbeleri ile de yapılabilir. Yükseltme usulü ise daha çok köşeli ve sivri formlar elde etmek için uygulanan bir yöntemdir. Yivlerin, köşelerin, yıldız formların edilmesi bu usulle yapılmıştır. Gerek çökertme ve gerekse yükseltme usulü miğfer,

³³ N. Eralp, *a.g.e.*, s.174.

³⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1979; N. Eralp, *a.g.e.*, s. 175.

³⁵ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 176.

kalkan, dizçek, kolçak, at alınlığı gibi silahların yapımında çokça kullanılmıştır.³⁶ Çalışmada yer alan silahlardan kesici silahların tamamı bu teknikle yapılmıştır.

6.2.1.2. Döküm Tekniği

Çok eski çağlardan beri bilinen döküm tekniği silahlarda ateşli silahların namlularının dökümünde kullanılmıştır.³⁷

Evliya Çelebi Tophane'de bir top döküm olayını şöyle özetlemektedir. "Bu dökümhanede top kalıpları yapılan yüzlerce dolap vardır. Kırkar ellişer okka gülle kalınlığında kalıp yapmak için demir millere kırkar, ellişer bin yumurta ile karıştırılmış, macun hâline getirilmiş çamuru iplerle sararak top kalıplarının içine korlar. Tunç döküm kubbelerinin önündeki çukurlar içine ağızları yukarı gelmek üzere top kalıplarını yerleştirirler. Eğer dökülecek topun cinsi balyemez ise her ocağa yirmi kalıp korlar ki bu yirmi top eder. Eğer kolonborne ise yirmi beş, şahi ise yüz, şayka ise beşer kalıp konularak ağızları Kâğıthane balçığı ile sıvanır. Tunç eriyince kubbenin ağzından kalıplara bostancıların su yollarına benzer yollar yaparlar. Tunç kubbelerinin yanında dağlar gibi çam odunu hazır durur. Bunlar bir yıl önce bir kulaç uzunluğunda kesilerek kurutulmuştur. Top döküleceği gün fırınlar törenle ateşlenir ve saat tutularak tam bir gün bir gece çamlar fırında yakılır. Tunç hamuru oluştuktan sonra keçe elbiseli ve örtülü külahlı dökümcü ve ateş atıcılar gelir ve yüzlerce kantar ağırlığındaki kalay çubuklarını tahta küreklerle tunç deryasına atarlar ve direklerle karıştırırlar. Tunç denizinin yüzünün kaymak tutmasına kadar karıştırma devam eder. Olgunlaşmaya kadar ateş arttırılır. Ateşin kesilme vakti gelince ustalar keçe elbiseler ve ellerinde çapaları ile gelerek kapağı açarlar. Bu esnada damla hâlinde bile olsa bölgede su bulunmaması gerekir. Çünkü patlamaya sebep olarak oradakilerin hepsini helak eder. Kapağın açılması ile birlikte tunç bir ateş denizi hâlinde yokuş aşağı akarak top kalıbına dolar. Kalıp dolunca keçe ile sarılmış bir çeşit renkli ve yağlı çamur ile yolu kapatılarak diğer kalıbın top yolunu açarlar. Toplar bir hafta kalıp içerisinde bekletilerek soğutulur. Sonra çıkarırlar. Bütün sanatkârlar ve kuyumcular topları cilalarlar."³⁸

Döküm tekniği, kısa sürede çok sayıda eserin yapılmasına olanak tanıdığı gibi, aynı kalıbın kullanılması durumunda, benzer form ve süsleme özellikleri taşıyan eserlerin üretilmesine de olanak tanıyan bir tekniktir. Çalışmada yer alan 12 no.lu örnek bu teknik kullanılarak yapılmıştır.

6.2.2. Süsleme Teknikleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan silahların hemen hepsi yapımındaki ustalığın ve sanatın yanı sıra süsleme sanatı yönünden de zengin örnekler sergilemektedir. Doğaya ince bir ruh ve sanat zevkine bağlı sanatkârlar silahlar üzerindeki uygulamaları ile sanatı savaş alanlarına da taşımışlardır. Bugün gerek Türkiye müzelerinde gerekse Avrupa ve Amerika müzelerinde murassa işlemeli silahlardan basit gümüş kakmalı silahlara kadar her türlüünü görmek mümkündür. Silahların süslenmesinde iki temel faktör göz önüne alınmıştır. Bunlardan birincisi süslemede kullanılacak bezeme, motif ve diğer unsurların dinî, dindışı ve toplumun geleneksel sanat felsefesine uygunluğu, ikinci faktör ise silahları süslenmesinde uygulanan tekniklerdir. Birbirinden tamamen farklı çeşitleri bulunan süsleme tekniklerinin uygulamasında uygulayıcı ustanın uzmanlık sahası veya bunların birkaçının çalışması, silah sahibinin nitelik ve niceliği en önemlisi de tekniğin uygulanacağı madenin dokusu ve silahın formu göz önüne alınmış ve bütün bu sayılanlarla süsleme tekniğinin uyumluluğuna dikkat edilmiştir.³⁹ Silahların süslenmesinde kullanılan teknikler şunlardır:

³⁶ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 176.

³⁷ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 177.

³⁸ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 177.

³⁹ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 178.

6.2.2.1. Çalma

Altın, gümüş, bakır, tunç ve pirinç eserlerin üzerine derin çizgilerle yapılan süsleme tekniğidir.⁴⁰ Süslenecek metal zemin üzerinde ucu küt çelik kalem vasıtası ile düz veya kavisli çizgilerin yivlerin açılması işlemidir. Bu usul ile metalden herhangi bir parça çıkarılamaz, çizgi ve yivlerin açılacağı yerlerdeki maden kalemin yürüdüğü çizgi boyunca çizginin sağ ve soluna toplanır. Bu toplanmalar sonradan törpü ile alınır. İşlemin mükemmel olabilmesi ustanın kalem ve kalemi yürüten çekici kullanmasındaki maharetine bağlıdır. İnce bir levha üstüne, yumuşak bir zeminde yapılan çalışmada yiv ve çizgiler diğer yüzeyde de kendini göstermektedir.⁴¹

6.2.2.2. Kazıma

Kazıma tekniği aşağı yukarı çalma tekniğinin tersi bir işlemi gerektirir. Çelik uçlu keskin kalemlerle yapılan kazıma kesilen metal parçaları dışarı çıkarılır. Kazıma tekniği, kazıma tekniğinde gerekli yivlerin açılmasında da kullanılmaktadır.⁴² Çalışma yer alan 1, 2, 4, 10, 12, 13 ve 14 no.lu örnekler kazıma tekniği uygulanarak süslenmiştir.

6.2.2.3. Kabartma

Kabartma veya diğer adıyla rölyef, yüzey üzerine yapılan yükseltme ya da çökertmelere denir.⁴³ Bir biçim ya da süslemenin düz yüzey üzerindeki çıkıntısına “kabartma” denmektedir.⁴⁴ Metal plakalar üstünde kabartma aletleri ve çekiç kullanılarak çökertme veya alçak kabartma, yükseltme veya yüksek kabartma yapma tekniğidir. Çökertmede desen veya motif çevresi çekiçlenerek zemin çökertilir ve süsleme unsurları rölyef hâlinde zemin üstünde kalır. Yükseltmede ise plaka yumuşak bir zemin üzerinde içten çekiçlenerek yapılır. Bu teknikte işlenecek motif veya süslemenin türüne göre özel kalem veya aletler kullanılmaktadır.⁴⁵ Çalışmada yer alan 3, 6, 7, 8, 9 ve 14 no.lu örnekler kabartma tekniği uygulanarak süslenmişlerdir.

6.2.2.4. Kalıpla Kabartma

Takıların ve madenî eserlerin kabartma desenlerle süslenmesi ve aynı desenin tekrarlanması isteniyorsa, “kalıpla kabartma” (stampa basma) adı verilen teknik uygulanmaktadır.⁴⁶ Bir bakıma teksir kabı diyebileceğimiz bu kalıplar iki türlü hazırlanabilir. Birincisi sert bir ağaç kütüğü kabartma formunda oyulur. Metalin dış yüzeyi bu oyuk üzerine konularak çekiç ve yardımcı aletlerle forme edilir. İkincisinde ağaç kütük üzerine çizilen form kenarları oyularak form yükseltilir. Bu kez de metalin iç yüzeyi bu yüksek kabartma üzerine konularak dıştan forme edilir. Bu şekilde kalıplar üzerinde kalıplar forme oluncaya kadar aynı motifleri metal plakalar üzerine geçirmek mümkündür. Kalıplar ağaç veya metal döküm olabilir. Ancak bakır, gümüş gibi yumuşak madenlerde yırtılma, kesilme ve kopmaları önlemek için sert ağaçtan kalıplar tercih edilmiştir.⁴⁷

6.2.2.5. Delik İşi

Altın, gümüş gibi madenlerin üzerine, kesici ve delici aletler kullanılarak delikli süslemelerin yapıldığı tekniğe “Delik işi” veya “kesme ajur” denmektedir. Delik işi (kesme ajur) Eski Çağ’dan bu yana Yakın Doğu’da kullanılan bir tekniktir.⁴⁸ Tekniğin uygulanacağı

⁴⁰ Maden Sanatı, <http://www.pelegumus.com.tr/enet/gumus.htm>, erişim tarihi: 15.12.2016

⁴¹ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 178.

⁴² N. Eralp, *a.g.e.*, s. 179.

⁴³ Kabartma, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kabartma>, erişim tarihi: 15.12.2016.

⁴⁴ Orhan Hançerlioğlu, *Türk Dili Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, s. 618.

⁴⁵ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 179.

⁴⁶ Ebru Alparslan, “Oltu Taşı İşlemeciliği ve Yörede Üretilen Ürünlerin Bazı Özellikleri”, *Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 1999, s. 66.

⁴⁷ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 180.

⁴⁸ Ülker Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978, s. 559.

plaka üzerine işlenecek desen bir veya estetiğine uygun simetri içerisinde birden fazla çizilir. Daha sonra keskin kalemler ve çekiç vasıtası ile desenin şeklini ortaya çıkaracak zemin parçaları çıkarılır. Yahut da zemin bırakılarak deseni belirleyecek bordürler oyularak teknik uygulanır. Uygulamada belirgin bir güzellik verebilmek için desenler genellikle şemseler içerisinde işlenmiştir. Kalkanlarda, zırh plakalarında bu teknikle yapılan uygulamalarda ajurlu yazılara da yer verilmiştir. Miğferler ile zerrin külahlarda ise desen uygulamaları yer almıştır.⁴⁹

6.2.2.6. Telkâri

Altın, gümüş, bakır gibi yumuşak madenlerin tellerini, bir kompozisyon oluşturacak şekilde kıvrarak birbirine veya bir zemin üzerine tutturmaya telkâri (filigre) tekniği denir.⁵⁰ Adından da anlaşılacağı üzere gümüş veya altın ince tellerin iki veya üçünün bükme veya burma yoluyla tek bir tel hâline getirilmesi bu telin ya kendi içerisinde şekillendirilerek veya bir madenî plaka üzerine bu telden yapılmış parçaların lehimlenmesi suretiyle uygulanan bir tekniktir. Silahlar üzerinde yatağan ve hançerler dışında çok ender kullanılan bir yöntemdir. Bu teknik daha ziyade evlerde kullanılan süs eşyaları ile takılarda uygulanmıştır.⁵¹ Çalışmada yer alan 11 no.lu örnek telkâri tekniği ile süslenmiştir.

6.2.2.7. Kakma

Tahta taş metal vb. maddelerin kimi yerlerini oyarak içine aynı cinsten ya da daha değerli maddelerden parçalar kakma yöntemi ile gerçekleştirilen süsleme sanatıdır. Osmanlı'da kakmacılığın en yaygın biçimi sedef kakmacılığıdır.⁵² Silahın yapıldığı maden üzerine kıymetli olan bir diğer madeni yerleştirme tekniğidir. Bu tekniğin amacı renk, yapım ve özellik yönünden gösterişli olmayan madeni değerli madenlerle takviye ederek kontrast bir görünüm güzelliği sağlamak ve aynı zamanda kullanılan silahın değerini arttırmaktır. Kakma tekniğine kazıma tekniği ile yer hazırlanmaktadır. Kazıma tekniği ile açılmış yiv ve yuvaların içine tavlansız altın veya gümüş teller yerleştirilir. Yiv ve yuva kenarlarında biriken maden, yerleştirilen madenler üzerine yatırılarak hafifçe çekiçlenir ve daha sonra metal yüzeyi ile aynı seviyede olmayıp kakma tekniğine uygun yöntemlerle belirli bir seviyede yükseltilebilir. Kakma tekniği altın ve gümüş kakma olarak aşağı yukarı bütün silahlarda kullanılmıştır.⁵³

6.2.2.8. Savatlama

Aslında adı “sevad” olan ve zamanla savat olarak dilimize yerleşen, yoğunlukla gümüş işlemeciliğinde kullanılan bir süsleme tekniği olan savat, metal eşyalara ve çoğunlukla gümüş eşyalara oyulmuş motifleri doldurmak için kullanılan siyah renkli metal bir alaşımdır.⁵⁴ Savatlama silahlarda hançer ve kılıçların metalden yapılmış kabzalarında, tüfeklerin metal kaplanmış dipçiklerinde ve tabancaların metal kaplı kabza kapaklarında görülür.⁵⁵ Latince “Nigellus”tan gelen ve “Niello” da denilen⁵⁶ savatlama tekniği silahlardan çok günlük kullanımı olan eşyalarda uygulanmıştır. Çalışmada yer alan 6, 7 ve 8 no.lu örnekler savatlama tekniği uygulanarak süslenmişlerdir.

6.2.2.9. Taş Yerleştirme

Özellikle murassa ve müzeyyen olarak hazırlanan hançer, kılıç, kalkan, yatağan, miğfer gibi silahlar üzerine elmas, yakut, zümrüt, nefes, firuze, mercan gibi taşların yerleştirilmesini

⁴⁹ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 180.

⁵⁰ Altan Türe-M.Yılmaz Savaşan, *Kuyumculuğun Doğuşu*, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul 2000, s. 79; Ebru Alparslan, *a.g.t.*, s. 70.

⁵¹ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 180.

⁵² “Kuyumculukta Kullanılan Teknikler”, <http://www.azza13.com/sayfa/http-www-azza13-com-kuyumculukda-kullanilan-teknikler-dp-30-html-> erişim tarihi:15.12.2016.

⁵³ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 181.

⁵⁴ M. Zeki Kuşoğlu, “Savat”, *Skylife Dergisi*, Mart 1999, s. 33.

⁵⁵ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 181.

⁵⁶ Gülgün Köroğlu, *Anadolu Uygarlıklarında Taki*, Türk Eskiçağ Enstitüsü Bilimleri Yayınları, İstanbul 2004, s. 11.

sağlayan tekniktir. Taş yerleştirme işi de iki usulde yapılır. Birincisi yerleştirilecek taş ve taşların derinliği kadar zemin çökertilir. Çökertilen kısmın içerisine taş yerleştirildikten sonra zeminden taşan metal taş çevresine kapatılır ve taş maden içerisine gömülmüş olur. Yüzeyden çok hafif bir kabartma ile kendisini gösterir. İkincisi metal üzerine taş çapı kadar kesilen istenilen formdaki altın, gümüş ve bronz telden yuvalar lehimlenir. Bu yuvalar içerisine konulan taşlar, yuvaların üst kenarları üzerinde bırakılan tırnaklar vasıtası ile zemine bağlanır. Bu usul genellikle yüzük, küpe, kolye, gerdanlık gibi süs ve ziynet takılarında uygulanır.⁵⁷

6.2.2.10. Çakma

Bir adı da küftgâni olan bu teknikle altın ve gümüşle kaplanması düşünülen geniş sathlarda kaplama yapılmıştır. Miğfer ve zırhlarla rastlanılan geniş gövdeli yapma kûfi harflerin doldurulması bu tekniğin uygulanması sonucu oluşmuştur. Çakma tekniğinde yüzeylerde uygulanacak yazı ve motiflerin kenar konturları kazıma tekniği ile oyulur. Varak hâlindeki altın ve gümüş bu yüzey konularak ısıtıldıktan sonra çok hafif darbelerle yüzeye çıkarılarak yapıştırılır. Yüzey kenarlarındaki çapaklar temizlenir ve konturlardaki metal birimleri çekiçlenerek çakılan maden üzerine yaptırılır. Bu teknik varak yerine zaman zaman yan yana konulan tellerin dövülmesi ile de uygulanabilir.⁵⁸

6.2.2.11. Altın Sıvama

Türk İslam maden sanatında daha çok bakır ve alaşımları ile gümüş eserler üzerinde yaldızlama işlemine tombaklama,⁵⁹ kullanılan bu teknik ise Osmanlı Dönemi'nde "tombak" adını almıştır.⁶⁰ Tombaklama adı da verilen bu teknik genellikle XVI. yüzyıldan itibaren bakırın bol miktarda kullanılması sonucu yaygınlaşmıştır. Bakırdan yapılmaya başlanan miğfer, kalkan, at alın zırhı ve diğer araçların çok çabuk oksidasyona uğrayarak kararmalarını önlemek, aynı zamanda onlara uzun süreli ve gösterişli bir yaşam sağlamak için kullanılan bir tekniktir. Bu teknikte bakırdan yapılmış malzeme üzerine gerekli desen ve motifler yapıldıktan sonra çok iyi bir şekilde temizlenir. Kazıma tekniği sonucu ortaya çıkan maden çapakları alınır.⁶¹

6.3. Karşılaştırma

Van Müzesinde yer alan ve çalışmaya konu olan Osmanlı Dönemi silahlarının başka müzelerde yer alan benzer örneklerine bakıldığında karşılaşılan bazı sonuçlar şunlardır: Çalışmada yer alan 10 numaralı örnek ile Kırıkkale MKEK Silah Müzesinde yer alan 80 envanter numaralı Osmanlı dönemine ait hançerin (Resim No: 15) kını büyük benzerlik göstermekte ve form, malzeme ve süsleme tekniği açısından aynı özellikleri taşımaktadırlar. İki örnek arasındaki fark çalışmada yer alan örnekte av sahnesi işlenirken Kırıkkale müzesindeki örnekte bitkisel bezemeler mevcuttur. Yine Kırıkkale MKEK Silah Müzesinde bulunan 636 envanter numaralı "Kınlı Süvari Meçi" isimli örnek (Resim No: 16) ile çalışmada yer alan 4 no.lu örnek form ve malzeme açısından benzerlik taşımaktadır. Yine benzer örneğe Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nde rastlamaktayız. Müzede yer alan 20.04.2005 envanter numaralı örnek (Resim No: 17) çalışmada yer alan örnekle benzerlik açısından büyük ölçüde örtüşmektedir. Yine 14 no.lu örnekte yer alan hançer ile Kırıkkale MKEK Silah Müzesinde bulunan envanter numarası 49 olan hançer (Resim No: 18) tamamen benzerdir. Süsleme, malzeme ve form açısından bire bir örtüşmektedirler.

⁵⁷ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 181.

⁵⁸ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 182.

⁵⁹ Tülin Çoruhlu, "Askeri Müzedeki Tombak Kalkanlar", *Kültür Dergisi*, Sayı 102, İstanbul 1993, s. 34.

⁶⁰ Ülker Erginsoy, "Maden Sanatı", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II*, İstanbul 1997, s. 1140.

⁶¹ N. Eralp, *a.g.e.*, s. 182.

Sonuç

Çeşitli ihtiyaçlar sonucu alınan birtakım çözümlerle birlikte korunma ve savunma ihtiyacı sonucu silahlar çözüm oluşturma adına ortaya çıkmıştır. Silahların gelişimlerine bakıldığında zaman ilk olarak kesici silahların kullanıldığını ve zamanla bunların yerini teknolojiye bağlı olarak ateşli silahların aldığı ve de bu ilerleme doğrultusunda nükleer silahların ön plana çıktığı görülmektedir.

Bir ihtiyaç ürünü olarak ortaya çıkan silahlar zaman içinde insanların yaşayış tarzlarının etkisiyle değişik formlar ve özellikler kazanmıştır. Yapıldığı yerin kültürel birikimi sanatsal çerçevede silahlara yansıtılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan ve kullanılan silahlarda da Osmanlı kültür ve sanatı bire bir görülmektedir. Osmanlı mimarisinde görülen ince motifler ve çeşitli anlamlar kazanan süslemeler giderek küçük eşyalara da yansımış ve daha sonra tüm yaşama yayılmıştır.

Urartuların başkentliğini yapmış ve yüzyıllar boyunca çeşitli medeniyetleri içinde barındırmış olan Van ili, hem sanatsal hem de tarihî açıdan Türkiye'nin önemli merkezlerinden biri olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Van ilinde yaşayan çeşitli medeniyetlere ait birçok eser günümüze kadar gelmiştir. Bu eserlerin bir kısmı da Van Müzesinde sergilenmektedir.

XVIII. ve XIX. yy. Osmanlı Dönemi'ne ait olan silahlar da kesici ve ateşli silahlar olmak üzere iki ana grupta kendini göstermektedir. Osmanlı sanatının etkilerini bire bir gördüğümüz bu eserlerde gerek kama ve hançerlerin kınları ve kabzaları üzerindeki süslemeler, gerekse de tabancaların üzerlerindeki süslemeler dönemin sanat özelliklerini en iyi şekilde yansıtmaktadır. Bu çalışmada Van müzesinde yer alan ve Osmanlı'nın son dönemlerine ait olan kesici silahlar teknik, malzeme ve süsleme açısından ele alınmıştır. İncelenen silahlar çelik ve demirden yapılmıştır. Silah kullanımı ve yapımı açısından özellikle demir en çok tercih edilen maden türü olmuştur.

Eserlerin şekillendirilmesinde dövme ve döküm teknikleri ağırlıklı olarak kullanılan yapım tekniklerini oluşturmaktadır. Değişik süsleme yöntemlerinin kullanıldığı eserlerde en fazla kabartma, kabara, telkâri ve savatlama teknikleri kullanılmıştır.

Günümüzde silahlar başta olmak üzere özenli sanat anlayışı tüm etnografik eserlerde giderek önemini yitirmektedir. Artık bu tarz süslemeli eserler ancak müzelerde görülebilmektedir. Bunun dışında günümüzde yalnızca eserlerin kötü taklitlerine rastlanılmaktadır. Varolma mücadelesinin olmazsa olmazı olan silah yapımında bile sanat kaygısını göz ardı etmeyen Osmanlı'nın, sanat anlayışındaki ruh hâli bu çalışma ile bir kez daha görülmüştür denilebilir.

Kaynakça

- Alparslan Ebru, "Oltu Taşı İşlemeciliği ve Yörede Üretilen Ürünlerin Bazı Özellikleri", Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.
- Anonim, "Demir- Çelik", *Rehber Ansiklopedisi*, Fasikül 8, İstanbul 1984, s. 81-84.
- Anonim, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, 3. cilt, T.C. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1964.
- Anonim, *Van Müzesi*, Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin iktisadi ve İçtimai Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1979.
- Aktan, Hazma, "Maden", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII, Ankara 2003, s. 306-310.

- Altunbay, Mustafa, “Klasik Dönemde Osmanlıda Madencilik”, *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 792-801.
- Aydın, Cemile, “Kırıkkale MKEK Silah Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Silahları”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.
- Aydüz, Salim, *Osmanlılarda Ateşli Silahlar Sanayi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2005.
- Çoruhlu, Tülin, *Osmanlı Tüfek, Tabanca ve Teçhizatları*, Genel kurmay Basımevi, Ankara 1993.
- Çoruhlu, Tülin, “Askeri Müzedeki Tombak Kalkanlar”, *Kültür Dergisi*, Sayı 102, İstanbul 1993.
- Duman, Cevdet, “Askeri Tarih İçinde Türk Topçusu”, *Bildiriler II*, Ankara 1983, s. 128.
- Eralp, Nejat, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1993.
- Erginsoy, Ülker, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978.
- Erginsoy, Ülker, “Maden Sanatı”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II*, İstanbul 1997, s. 1140.
- Ersoy, Halit Yaşa, “Demir” *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I*, İstanbul 1997, s. 441.
- Gölen, Zafer, “Osmanlı Barut Üretim Merkezi”, *Türkler*, 10. cilt, Ankara 2002, s. 136.
- Güneşli, Sultan, “Diyarbakır Arkeoloji Müzesinden Bulunan Osmanlı Dönemi Silahları”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2008.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Türk Dili Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.
- İlgüral, Mücteba “Osmanlı İmparatorluğunda Ateşli silahların Yayılışı”, *Tarih Dergisi*, Sayı 32, İstanbul 1979, s. 301-318.
- İlgüral, Mücteba, “Osmanlı Topçuluğunun İlk Devirleri”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, İstanbul 1995, s. 286-293.
- İnalcık Halil, “Osmanlılarda Ateşli Silahlar”, *Belleten*, C. XXI, Sayı 83, Ankara 1957, s. 509.
- “Kabartma”, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kabartma>, erişim tarihi: 15.12.2016.
- Köroğlu, Gülgün, *Anadolu Uygarlıklarında Takı*, Türk Eskiçağ Enstitüsü Bilimleri Yayınları, İstanbul 2004.
- Kuşoğlu, M. Zeki, “Savat”, *Skylife Dergisi*, Mart 1999, s. 32-40.
- “Kuyumculukta kullanılan Teknikler”, <http://www.azza13.com/sayfa/http-www-azza13-com-kuyumculukda-kullanilan-teknikler-dp-30-html-> erişim tarihi: 15.12.2016.
- “Maden Sanatı”, <http://www.pelegumus.com.tr/enet/gumus.htm>, erişim tarihi: 15.12.2016
- Parmaksızoğlu, İsmet, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982.
- Türe, Altan-M. Yılmaz Savaşan, *Kuyumculuğun Doğuşu*, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul 2000.
- Yaldız, Mehmet, “Atatürk ve Müzecilik”, *Kültür Dergisi*, Sayı 101, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Resimler:

Resim No: 15

Kırıkkale MKEK Silah Müzesi - Hançer⁶²

Resim No: 16

Kırıkkale MKEK Silah Müzesi - Hançer⁶³

⁶² Cemile Aydın, Kırıkkale MKEK Silah Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Silahları, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 53.

⁶³ Cemile Aydın, *a.g.t.*, s. 63.

Resim No: 17
Diyarbakır Müzesi⁶⁴

Resim No: 18
Kırıkkale MKEK Silah Müzesi - Hançer⁶⁵

⁶⁴ Sultan Güneşli, Diyarbakır Arkeoloji Müzesinden Bulunan Osmanlı Dönemi Silahları, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2008, s. 54.

⁶⁵ Cemile Aydın, *a.g.t.*, s. 55.